

OPMAAT TOT WATERGATE: HET EERSTE CIA-SCHANDAAL

‘C.I.A. Financed Largest Student Group in U.S.’ kopte de *New York Times* (NYT) op 14 februari (Valentijnsdag) 1967 op de voorpagina. Verslaggever Neil Sheehan ontketende met dit artikel een reeks van onthullingen over geheime operaties van de Central Intelligence Agency (CIA). De inlichtingendienst bleek vanaf het begin van de jaren vijftig allerlei onafhankelijke, particuliere organisaties en instellingen gefinancierd te hebben wat weinig te maken leek te hebben met de taakstelling van de dienst, namelijk informatie in het buitenland verzamelen die van belang was voor Amerika’s nationale veiligheid. Een dag eerder had de NYT een paginagrote advertentie aangeboden gekregen voor het maartnummer van het undergroundblad *Ramparts*. De advertentietekst kondigde aan dat *Ramparts* zou onthullen hoe de CIA jarenlang de National Student Association (NSA, de overkoepelende organisatie van ongeveer 400 studentenclubs) gesponsord had en daar wederdiensten voor verlangd had. ‘It has used students to spy; it has used students to pressure international student organizations into taking Cold War positions, and it has interfered, in a most shocking manner, in the international workings of the nation’s largest and oldest organization,’ luidde de dramatische tekst.¹ NYT-journalist Sheehan was onmiddellijk op onderzoek uitgegaan en kreeg het verhaal bevestigd door de voorzitter van de NSA, Eugene Groves. Vanaf het begin van de jaren vijftig tot 1966 had de organisatie ongeveer \$ 200.000,- per jaar aan subsidies ontvangen van een aantal stichtingen die als doorgeefluik van CIA-gelden fungeerden. Het geld werd vooral gebruikt voor het bekostigen van NSA-delegaties naar internationale studentenbijeenkomsten, waar zij geacht werden een matigende invloed op de besluitvorming uit te oefenen. Bij terugkeer in de Verenigde Staten (VS) brachten ze rapport uit aan CIA-functionarissen over de andere studentenvertegenwoordigers.

De NSA-financiering bleek het topje van een ijsberg. In de weken na het NYT artikel volgden vrijwel dagelijks nieuwe onthullingen in de pers over onafhankelijke Amerikaanse organisaties en instellingen die via filantropische stichtingen jarenlang geld ontvangen hadden van de CIA, buiten medeweten van regering en Congres. De University of Miami Florida, de American Society of African Culture, de American Fund for Free Jurists, de American Newspaper Guild en zelfs de American Federation of Labor bleken tot de begunstigen van deze CIA-gelden te behoren. Het Amerikaanse publiek, zowel ter linker-

als ter rechterzijde was geschokt, in het Congres werd aangedrongen op een onderzoek, president Johnson haastte zich om de CIA opdracht te geven om alle geheime steun aan studentengroepen stop te zetten en de CIA zelf weigerde commentaar te geven. Kortom, de kwestie ontwikkelde zich razendsnel tot een schandaal waarin de CIA, de stichtingen die als doorgeeffluik dienden en de mensen die verantwoordelijk waren geweest voor het accepteren van CIA-gelden, de hoofdrollen speelden. Het was voor het eerst sinds de oprichting van de CIA in 1947 dat de dienst zo zwaar onder vuur lag. Het was ook voor het eerst dat de bevoegdheden van de inlichtingendienst en de controle daarop door de regering breeduit in de pers aan de orde werden gesteld. Achteraf bezien zou de onthulling van deze oneigenlijke CIA-activiteiten en het daaropvolgende schandaal zelfs beschouwd kunnen worden als een opmaat voor de Watergate-affaire en de blootlegging van een reeks andere geheime CIA-operaties in de jaren zeventig. Vanuit dit perspectief heeft dit vroege CIA-schandaal bijgedragen tot de veel cynischer verhouding tussen het Amerikaanse publiek en de regering die in 1974 zijn beslag zou krijgen met het gedwongen aftreden van president Richard Nixon na het Watergate-schandaal.

In 1966 was het vertrouwen van de meeste Amerikanen in hun overheid over het algemeen nog groot. Het verzet tegen de Vietnamoorlog beperkte zich nog overwegend tot studenten, de Civil Rights Act van 1964 en de Voting Rights Act van 1965 leken gelijke rechten voor iedere Amerikaanse staatsburger te garanderen, president Johnsons belofte dat de oorlog in Vietnam gewonnen ging worden was nog geloofwaardig, de Pentagon Papers lagen veilig opgeborgen in de kluis van het ministerie van Defensie en dat de president opnameapparatuur in het Oval Office had was ondenkbaar. Tegelijkertijd manifesteerde zich echter ook een snel groeiende groep van kritische en radicaliserende jongeren die zich in toenemende mate tegen de overheid keerde. De Amerikaanse samenleving polariseerde daardoor in hoog tempo. Deze polarisatie had ook zijn effect op de Amerikaanse journalistieke cultuur in de tweede helft van de jaren zestig. De gevestigde journalistiek had aanvankelijk nog een groot vertrouwen in de overheid en dit uitte zich in een overwegend volgzaam en weinig kritische berichtgeving.² Halverwege de jaren zestig werd deze opstelling in toenemende mate doorbroken. Er ontwikkelde zich een nieuwe fase in de Amerikaanse journalistiek die een half decennium later met de publicatie van de Pentagon Papers in de *New York Times* (door Neil Sheehan) en de onthulling van het Watergate-schandaal in de *Washington Post* zijn hoogtepunt zou bereiken en die ook wel aangeduid wordt als 'watchdog journalistiek'. Dit begrip wordt gehanteerd voor degelijk en onafhankelijk onderzoek van de pers naar activiteiten van overheid, bedrijfsleven en andere publieke instellingen – met als doel om zowel het publiek als de overheid tijdig te informeren over ongewenste ontwikkelingen in het publieke domein.³ 'More crime, immorality and rascality is prevented by the fear of exposure in the newspapers than by all the laws, moral and statute, ever devised,' verklaarde uitgever Joseph Pulitzer al

CIA-logo van de Central Intelligence Agency

in 1878.⁴ Dankzij deze waakhonden- of onderzoeksjournalistiek zouden autoriteiten vaak gedwongen worden zich te houden aan de waarden en normen die ten grondslag liggen aan de instellingen die ze leiden.⁵ Politieke schandalen en onderzoeksjournalistiek zijn dan ook, zeker in dit geval, sterk met elkaar verbonden: de CIA kon jarenlang ongestoord particuliere organisaties geld toeschuiven totdat journalisten een diepgaand onderzoek naar deze praktijken deden om ze vervolgens in de pers aan de kaak te stellen, waardoor het duidelijk werd dat de dienst vigerende waarden en opvattingen over inlichtingenwerk doorbroken had. In zijn gerichtheid op overheidsbeleid was de 'watchdog-journalistiek' van *Ramparts* en de *NYT* voor de naoorlogse periode baanbrekend. De onthullingen in de pers stonden aan het begin van een actieve publieke belangstelling voor CIA-activiteiten en zwengelden de publieke discussie erover aan. Communicatiewetenschappers Lull en Hinerman hanteren voor hun definiëring van het begrip mediaschandaal als belangrijk criterium dat een onthulling in de pers zich alleen tot een schandaal kan ontwikkelen wanneer het publiek er ontvankelijk voor is en er een publieke reactie op volgt. Het schandaal wordt niet alleen door de media gemaakt maar ook door het publiek.⁶ In deze bijdrage vormt deze interactie tussen het politiek-maatschappelijke klimaat, de journalistieke cultuur en de ontwikkeling van het schandaal de belangrijkste invalshoek, met speciale aandacht voor de verhouding tussen gevestigde pers en undergroundpers. Daarnaast zal worden onderzocht hoe in dit schandaal op verschillende niveaus morele codes doorbroken werden: niet alleen de CIA werd 'aangeklaagd' maar ook de integriteit van personen en organisaties die zich door de CIA hadden laten financieren, stond ter discussie.

Onthullingen zonder schandaal

Eigenlijk was het curieus dat de *NYT*-onthulling in februari 1967 zoveel opzien baarde. In de voorgaande jaren waren de CIA-financieringen al meerdere keren in de openbaarheid gekomen zonder dat dit tot een schandaal geleid had.

In augustus 1964 wees een onderzoek van het Congres naar de belastingvrijstelling van particuliere stichtingen uit dat acht van deze stichtingen als mantelorganisaties voor de CIA fungeerden. De stichtingen bleken veredelde postbussen te zijn waar de CIA gebruik van maakte om geld aan over te maken, waarna dit geld doorgesluisd werd naar een grotere en bekende stichting die vervolgens het geld aan een door de CIA aangewezen organisatie doneerde.⁷ Als begunstigers circuleerden in de pers al snel het Brits-Amerikaanse intellectuele tijdschrift *Encounter* en de daarmee gelieerde internationale organisatie voor vrijheid van wetenschap en cultuur, het Congress for Cultural Freedom (CCF). In een redactioneel commentaar op 14 september 1964 vroeg het linkse opinieblad *The Nation* zich af:

‘Should the CIA be permitted to channel funds to magazines in London – and New York – which pose as “magazines of opinion” and are in competition with independent journals of opinion? (...) Is it a “legitimate” function of the CIA to finance, indirectly, variously congresses, conventions, assemblies and conferences devoted to “cultural freedom” and kindred topics?’⁸

Dit waren legitieme vragen. Overheidssteun aan cultuurproductie was en is in de Verenigde Staten een heikel onderwerp omdat dat beschouwd wordt als oneigenlijke concurrentie voor particuliere ondernemingen. De tweede vraag betrof de bevoegdheden van de CIA en kaartte een fundamentele kwestie aan: mag de inlichtingendienst zich bemoeien met onafhankelijke organisaties en tijdschriften die op het eerste gezicht weinig relatie hebben met de Amerikaanse nationale veiligheid?

Als opvolger van de militaire inlichtingendienst Office of Strategic Services (OSS) tijdens de Tweede Wereldoorlog was de CIA in 1947 ingesteld door middel van de National Security Act als een inlichtingendienst die de National Security Council informatie zou moet verschaffen die van belang kon zijn voor de Amerikaanse nationale veiligheid. De bevoegdheden die nodig waren om deze taak uit te voeren, waren echter nooit nauwkeurig vastgelegd. De CIA viel direct onder de president en het Congres had er geen enkele zeggenschap over. Weliswaar was in 1947 naar aanleiding van het debat over de National Security Act overeengekomen dat de CIA geen activiteiten mocht ontplooiën ‘inside the continental limits of the United States and its possessions’, maar deze beperking werd in feite geneutraliseerd door de bepaling dat de directeur van de dienst verantwoordelijk was voor het beschermen van bronnen en werkwijzen – tegen ongewenste openbaarmaking.⁹ Deze clause, die vertaald werd in geheimhoudingsplicht voor CIA-functionarissen, maakte het mogelijk dat in de volgende decennia de CIA ongestoord zowel in binnen- als buitenland geheime operaties kon uitvoeren, ook waar het Amerikaanse staatsburgers en organisaties betrof die niet een gevaar voor de nationale veiligheid vormden.

CCF en Encounter

Gezien de aard van het Congress for Cultural Freedom was het niet zo vreemd dat *The Nation* de vraag stelde of financiering van deze organisatie en haar activiteiten tot de taken van de CIA zou moeten behoren. Het CCF was in 1950 in Berlijn opgericht tijdens een meerdaagse bijeenkomst van meer dan honderd Amerikaanse en Europese intellectuelen die ervan overtuigd waren ‘that culture can exist only in freedom and that freedom can lead to cultural progress.’¹⁰ Het initiatief voor de oprichting van deze organisatie voor internationale intellectuele verbondenheid was uitgegaan van Amerikaanse liberal (linkse, maar anti-communistische) intellectuelen. Angst voor communistische inmenging

in de westerse cultuur en wetenschap lag er aan ten grondslag. Aan het einde van de jaren veertig was deze angst sterk gestimuleerd door de organisatie van zogenaamde vredescongressen in Parijs en New York, door communistische frontorganisaties, waar vrijheid van spreken onmogelijk werd gemaakt. Het congres voor culturele vrijheid in Berlijn in 1950 was een antwoord op deze vredescongressen. Er gold wèl vrijheid van spreken en Sovjetaanhangers werden geweerd. Tijdens de slotbijeenkomst werd besloten tot de oprichting van een permanente organisatie die zich zou inzetten voor het behoud van de culturele vrijheid in de wereld, het Congress for Cultural Freedom. Schouder aan schouder zouden de vrijheidslievende intellectuelen van de westerse wereld een front vormen tegen alle pogingen van communistische zijde om de vrijheid te beknotten. Dit concept bleek succesvol: tien jaar later had de organisatie afdelingen in 35 landen, verspreid over alle continenten, en had ze bijna driehonderd medewerkers in dienst.¹¹ Het CCF organiseerde muziekkfestivals, tentoonstellingen en internationale conferenties over thema's als 'Science and Freedom' en 'The end of ideology', en wist voor deze evenementen altijd grote namen van westerse schrijvers en intellectuelen op het programma te zetten. Het CCF wordt dan ook wel beschouwd als de culturele tegenhanger van de NAVO en was een van de belangrijkste organisaties waarmee de Verenigde Staten de zogenaamde Cultural Cold War voerde. De dagelijkse leiding van het CCF bestond grotendeels uit personen die niet alleen fel anti-communistisch waren maar tijdens de Tweede Wereldoorlog en de jaren daarna ook de nodige ervaring in de voorloper van de CIA, de militaire inlichtingendienst oss hadden opgedaan: Melvin Lasky, Michael Josselson, en gedurende korte tijd ook James Burnham.

Engelstalige spreekbuis van het CCF werd in 1953 het maandblad *Encounter*. De Britse dichter en literator Stephen Spender en de Amerikaanse intellectueel Irving Kristol vormden de eerste hoofdredactie. Publieke intellectuelen zoals literair criticus Lionel Trilling, publicist Dwight Macdonald, schrijfster Mary McCarthy, natuurkundige Robert Oppenheimer, de filosofen Hannah Arendt en Sidney Hook en de sociologen Daniel Bell en Edward Shils behoorden tot de Amerikanen die regelmatig aan de conferenties van het CCF deelnamen – en zij schreven ook voor *Encounter* en de andere bladen die door het CCF gesteund werden.¹² Juist hun bijdragen (en die van Europese gelijkgestemden zoals de filosofen Denis de Rougemont en Raymond Aron en publicist Arthur Koestler) aan CCF-conferenties en *Encounter* gaven deze koudeoorlogsinstrumenten een overtuigend imago. Dit waren progressieve intellectuelen, mensen van de geest, die het communisme doorgrond hadden en tot het inzicht gekomen waren dat het Westen veruit te verkiezen was boven de Sovjet-Unie. Juist omdat het intellectuelen en wetenschappers waren en geen politici, wisten ze het CCF en *Encounter* een imago van betrouwbaarheid en integriteit te geven.

Slotzitting van de oprichtingsbijeenkomst van het Congress for Cultural Freedom, Berlijn 29 juni 1950. Bron: University of Chicago Library, archief International Association for Cultural Freedom

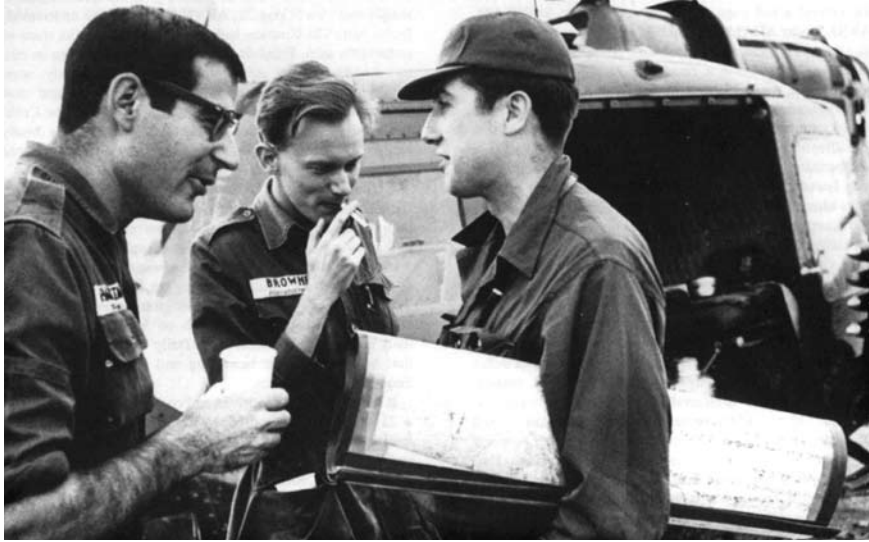

Arthur Koestler, Irving Brown en James Burnham tijdens de oprichtingsbijeenkomst van het CCF. Bron: University of Chicago Library, archief International Association for Cultural Freedom

De vierde macht

Het nieuws dat de CIA via postbusstichtingen het CCF en *Encounter* financierde, versterkte aanvankelijk alleen de geruchten die ook al op recepties en cocktailparties over de financiering van CCF en *Encounter* de ronde deden. Vreemd genoeg besteedde de pers er amper aandacht aan – een paar berichten in de *NYT* en een commentaar in de *Nation* was alles. Nader onderzoek bleef uit nadat de beschuldiging door de leiding van het CCF ontkend was. Vanwaar deze journalistieke terughoudendheid?

Sinds het begin van de twintigste eeuw wordt de pers in de Verenigde Staten beschouwd als de vierde macht in de politieke en bestuurlijke verhoudingen van het land. Dankzij de opkomst van de commerciële massapers, de groeiende populariteit van sensatiekranten en de invloed van hervormingsgezinde journalisten verzwakten aan het einde van de negentiende eeuw de banden tussen kranten en politieke partijen en stelde de pers zich steeds onafhankelijker op. De opkomst en het succes van ‘muckraking’ journalisten als Jacob Riis, Ida Tarbell en Lincoln Steffens versterkten dit proces alleen maar, ook al publiceerden zij niet in de ‘yellow’ sensatiepers maar vooral in maandbladen die gericht waren op een middenklasse-publiek. Sindsdien wordt ‘muckraking’ beschouwd als ‘(...) a nationally recognized part of the American cultural, literary and political landscape.’¹³ Deze eerste glorieperiode van de onderzoeksjournalistiek was van korte duur. Twee wereldoorlogen met een economische depressie ertussen, in combinatie met de ontwikkeling van de journalistieke beroepsnormen van objectiviteit en ‘fact and fairness’ zorgden ervoor dat de journalist als waakhond van de democratie het onderspit delfde.¹⁴ Een weinig kritische opstelling en grote bereidwilligheid tot samenwerking met de regering tijdens de Tweede Wereldoorlog en in de Koude Oorlog-jaren daarna verzwakte de rol van de journalist als autonoom onderzoeker nog verder.¹⁵ Bij de *NYT* (maar ook bij andere kranten) kwam er pas in het begin van de jaren zestig enige verandering in deze opstelling. In het voorjaar van 1961 besloot de leiding van de krant om in de verslaggeving over de Varkensbaai-invasie op Cuba geen melding te maken van de betrokkenheid van de CIA bij deze actie. Dit besluit leidde tot een heftig debat op de redactie.¹⁶ Toen bleek dat de invasie een mislukking was geworden was het duidelijk dat de krant een verkeerde beslissing had genomen en dat de *NYT* het beleid ten aanzien van regering en overheid zou moeten bijstellen. En dat gebeurde inderdaad, vooral na een wisseling in de leiding van de krant en nadat een groep jonge en meer geëngageerde journalisten (zoals David Halberstam die steeds kritischer vanuit Zuid-Vietnam berichtte) in dienst was getreden.¹⁷ Uiteraard droeg de toenemende onvrede in de Amerikaanse samenleving met het regeringsbeleid, in het bijzonder met het beleid ten aanzien van Vietnam, ook bij aan de koerswijziging van de *NYT*. In 1964 vochten er nog geen Amerikaanse grondtroepen in Vietnam, terwijl dat twee jaar later wel het geval was.

V.l.n.r. David Halberstam (NYT), Malcolm Brown (AP) en Neil Sheehan (UPI) in 1963 in de Mekong Delta in Vietnam.
Bron: AP/Wide World Photos

De lange tijd weinig kritische opstelling van de gevestigde kranten en bladen wekte bij linkse en vaak radicale jongeren in toenemende mate irritatie op. Dit had ertoe geleid dat de gevestigde pers steeds meer concurrentie kreeg van een groeiend aantal ‘underground’ uitgaven die zich wél kritisch opstelden tegenover politiek en overheid door misstanden die door de autoriteiten werden verhuld, op te sporen en in de openbaarheid te brengen.¹⁸ In California was de *Berkeley Barb* de grootste (oplage 85.000 per week in 1967), aan de oostkust was dat de *Washington Free Press*.¹⁹ De nieuwe krantjes en bladen van de undergroundpress werden volgeschreven door geëngageerde verslaggevers die vaak uitgebreid onderzoek voor hun artikelen deden. De journalistieke beroepscode van objectiviteit werd door deze nieuwe generatie journalisten vervangen door engagement, en in hun berichtgeving was de Amerikaanse overheid per definitie de vijand. Voor de gevestigde pers bleken deze undergroundbladen vaak een geduchte concurrentie. Zij kwamen met onthullende verhalen die een totaal andere kijk op overheid en autoriteiten boden en die gretig aftrek vonden bij het jongere deel van het Amerikaanse publiek.

Het maandblad *Ramparts* was een van deze underground uitgaven. *Ramparts* werd uitgegeven in Berkeley, Californië en week af van de gebruikelijke gestencilde en ludiek vormgegeven undergroundpers door een glossy en professionele verschijning: ‘While other left-wing publications were being printed on toilet paper and passed from hand to hand, *Ramparts* was a glossy that blared from newsstands with scoop after scoop that became front-page news in *The New York Times*,’ herinnerde voormalig hoofdredacteur Peter Collier zich in 2004.²⁰ Begonnen in 1962 als een rooms-katholiek literair tijdschrift met 5.000 abonnees, bereikte het tijdschrift aan het eind van de jaren zestig een maandelijkse oplage van 400.000 nadat het zich vanaf 1963 op politieke

PDC

PDC

**AN EXPOSÉ:
The CIA
and the
National
Student
Association**

Also in
this Issue:

**A SOCIAL
HISTORY
OF THE
HIPPIES**

**The Death
of a President,
Berkeley-style**

**H. Stuart
Hughes
on Sartre**

**Stephen Schneck
on the
Hell's Angels**

Also featured:

J. William
Fulbright

Passamaquoddy
Indians

The Vietcong

Ramparts

Seventy-five Cents

“May the
Baby Jesus
Open your Mind
and Shut
your Mouth.”
[THE HIPPIE ETHIC, Page 5]

Photograph by Bob Seidemann

Omslag van het maart 1967 – nummer van Ramparts met daarin de onthullingen over CIA-financiering van de NSA. Bron: IISG Amsterdam

kwesties was gaan richten.²¹ In de loop van zijn tienjarig bestaan publiceerde *Ramparts* talloze artikelen tegen de Vietnamoorlog, kwam als eerste met een samenzweringstheorie over de moord op Kennedy, en publiceerde zowel dagboekfragmenten van Che Guevara met een inleiding van Fidel Castro als de dagboeken uit de gevangenis van Black Panther leider Eldridge Cleaver. Het succes van *Ramparts* duurde tot 1969. Toen had het tijdschrift een schuld van \$ 6 miljoen en verloor het veel sympathie van lezers en adverteerders vanwege pro-Palestijnse en pro-Black Panther standpunten. In 1972 ging het ter ziele.

De bal gaat rollen

Begin 1966 kwamen de 'oneigenlijke' CIA-activiteiten opnieuw onder de aandacht door toedoen van een voormalig wetenschappelijk medewerker van Michigan State University (MSU), Stanley K. Sheinbaum. Sheinbaum was in de jaren vijftig coördinator geweest van een MSU-ontwikkelingsproject voor Zuid-Vietnam. In het geheim was dit project gefinancierd en als dekmantel gebruikt door de CIA om onder andere de politie van Saigon op te leiden en de Zuidvietnamese grondwet te schrijven.²² Sheinbaum had ontslag genomen toen hij in 1959 de geheime geldbron van het project ontdekte en was zes jaar later met zijn informatie naar *Ramparts* gestapt uit frustratie met de groeiende Amerikaanse troepenmacht in Vietnam en de eerdere CIA-betrokkenheid bij de moord op de Zuidvietnamese president Diem.

De reactie van de CIA op deze voorgenomen publicatie (*Ramparts* had de gewoonte om dergelijke onderzoeksverhalen van te voren aan te kondigen) was heftig: de dienst startte een zwartmaakcampagne tegen het tijdschrift en de redacteuren en medewerkers en stelde alles in het werk om het blad monddood te maken.²³ Op de publicatie in april volgde een storm van protest van academici en politici die de infiltratie van de CIA in een universiteit als een bedreiging van academische vrijheid en wetenschappelijke integriteit beschouwden.²⁴ In het Congres drong Democratisch senator Mike Mansfield aan op een onderzoek naar alle clandestiene financieringen door de CIA maar kreeg daar niet voldoende steun voor. Ook de *NYT* was in actie gekomen na *Ramparts'* aankondiging van het MSU-verhaal en had een team van vier verslaggevers (Tom Wicker, John W. Finney, Max Frankel, E.W. Kenworthy) op de CIA gezet. De journalisten hadden opdracht gekregen om de doelen en werkwijzes van de dienst te onderzoeken. Dit resulteerde eind april in een vijfdelige serie die draaide om de vraag: heeft de regering nog wel controle over de CIA of is de CIA een 'onzichtbare regering' die machtiger is dan de president?²⁵ In het eerste artikel, 'C.I.A.: a maker of policy or scapegoat?' werd de lezer al gerustgesteld – in hun onderzoek hadden de verslaggevers ontdekt dat de CIA regelmatig beschuldigd werd van niet bestaande activiteiten. Aan deze beschuldigingen lag vooral angst voor

infiltratie ten grondslag.²⁶ Hun uiteindelijke conclusie ging niet verder dan een waarschuwing en was al even gematigd:

‘Nonetheless, while the C.I.A. acts as the Government’s fountain of information as well as its “black” operating arm, while it is the C.I.A. that both proposes operations and supplies the facts to justify them, the danger of its getting out of control of the Administration exists and ought to be taken seriously within and without the Government. (...) The task of coping with this danger is essentially that of the President, his highest officials and the director of the C.I.A. It can only be met peripherally by Congressional oversight, and then with increasing danger of security leaks and domestic political pressures on the agency.’²⁷

Volgens historicus Stephan Elfenbein in zijn *The New York Times: Macht und Mythos eines Mediums* had de hoofdredactie – vanwege bestaande goede contacten – van te voren de artikelenreeks voorgelegd aan CIA-directeur John A. McCone.²⁸ Deze ‘goedkeuring’ verklaart het weinig kritische karakter van de teksten maar werpt ook vragen op over de onthullingen die er in gedaan werden. Waarom ging McCone er bijvoorbeeld mee akkoord dat in het tweede artikel haast achteloos onthuld werd hoe de CIA een deel van zijn fondsen inzette:

‘In greater secrecy, the C.I.A. subsidizes, in whole or in part, a wide range of enterprises – “private” foundations, book and magazine publishers, schools of international studies in universities, law offices, “businesses” of various kinds and foreign broadcasting stations.’²⁹

En een dag later konden de NYT-lezers lezen dat:

‘Through similar channels [n.l. via onafhankelijke stichtingen, TdV], the C.I.A. has supported groups of exiles from Cuba and refugees from Communism in Europe and anti-Communist but liberal organizations of intellectuals such as the Congress for Cultural Freedom and some of their newspapers and magazines. *Encounter* magazine, a well-known anti-communist intellectual monthly (...), was for a long time – though it is not now – one of the indirect beneficiaries of C.I.A.-funds through arrangements that have never been publicly explained. Several American book publishers have also received C.I.A.-subsidies. That is why many persons are convinced that in the C.I.A. a sort of Frankenstein’s monster has been created that no one can fully control.’³⁰

Hier werden zwart op wit de vermoedens en geruchten uit 1964 bevestigd: de CCF en *Encounter* waren beide gefinancierd door de Amerikaanse geheime dienst. Dat het daarbij om niet geringe bedragen ging, wist Frances Stonor Saunders dertig jaar later in haar *Who paid the piper?* aannemelijk te maken. Volgens haar zou het CCF in het begin van de jaren zestig ongeveer één miljoen

dollar per jaar aan CIA-gelden ontvangen hebben.³¹ Een deel van dit geld was bestemd voor de exploitatie van *Encounter* en andere CCF-bladen.

In eerste instantie waren het vooral direct betrokkenen bij CCF en *Encounter* die in de pers reageerden. Ruim een week nadat het vijfde artikel verschenen was, op 9 mei, publiceerde de *NYT* een brief die ondertekend was door de grootheden John Kenneth Galbraith, George Kennan, Robert Oppenheimer en Arthur Schlesinger, waarin de CIA-financiering van het CCF niet ontkend werd, maar waarin vooral benadrukt werd dat het CCF zijn werk altijd in vrijheid had kunnen doen, ‘responsive only to the wishes of its members and collaborators and the decisions of its Executive Committee.’³² Een dag later verscheen in dezelfde krant een ingezonden brief uit het *Encounter* kamp. Redacteuren Stephen Spender en Melvin Lasky en ex-redacteur Irving Kristol ontkenden hierin geweten te hebben van de financiële regelingen tussen CIA en CCF en *Encounter*. In haar *Who paid the piper?* geeft Saunders aan dat de ondertekening van deze brief voor Stephen Spender een twijfelachtige beslissing moet zijn geweest omdat juist deze ietwat naïeve en goedgezovige Britse dichter c.q. hoofdredacteur al twee jaar lang allerlei pogingen had gedaan om te achterhalen hoe de financiering van het tijdschrift geregeld was, en daar nooit uitsluitel over had kunnen krijgen.³³ Lasky was van het begin af aan betrokken geweest bij het ontwikkelen van de financiële constructie, en Kristol heeft tot op heden volgehouden dat hij er niets van wist. Ook de dagelijkse leiding van het CCF – in handen van directeur Michael Josselson en secretaris John Hunt – bleef aanvankelijk volhouden dat de *NYT*-beweringen niet op waarheid berustten. Het ontkennen van beschuldigingen is een gebruikelijke strategie in voorstadia van schandalen. Daarmee hopen de aangeklaagden dat pers en publiek er al genoeg van zullen krijgen en de kwestie snel uit de belangstelling zal raken.³⁴ En dat gebeurde ook in dit geval. De pers zag geen aanleiding tot nader onderzoek en alleen het linkse weekblad *Nation* besteedde nog een aantal keren aandacht aan de zaak. Het tijdschrift publiceerde brieven van betrokkenen waarin vooral benadrukt werd dat de vrijheid van handelen van CCF en *Encounter* nooit in het gedrang was gekomen. In een commentaar legde de hoofdredactie van de *Nation* de vinger op de zere plek: ‘The undisclosed acceptance, over a long period, of CIA funds by two organizations avowedly dedicated to “cultural freedom” provides an ironic notation to the cultural history of the cold war.’³⁵

Escalatie van het schandaal

Van een echt schandaal kon in het voorjaar van 1966 nog niet gesproken worden. En misschien was dat ook zo gebleven als het politieke klimaat in dat jaar niet was omgeslagen. Dat gebeurde vooral door een drastische verandering van de publieke opinie over de Vietnamoorlog. Begin 1966 was er nog weinig publieke oppositie tegen de oorlog geweest maar een jaar later was dit sterk

groeïend, vooral onder jongeren die in militaire dienst dreigden te moeten. Het verzet tegen Vietnam had zijn weerslag op de manier waarop grote groepen in de samenleving tegen de regering aankeken. Dit vertaalde zich in de pers in een veel kritischer en hardere aanpak van overheidsbeleid en overheidsinstanties zoals de CIA.

Begin 1967 klopte opnieuw een klokkenluider met inside informatie over de CIA bij *Ramparts* aan de deur. Dit keer was het een voormalig medewerker van de National Student Association, Michael Wood, die beweerde dat deze organisatie vijftien jaar lang in het geheim financieel gesteund was door de CIA via een aantal particuliere stichtingen. *Ramparts* zette journalist Sol Stern op deze veelbelovende zaak, en hoofdredacteur Warren Hinckle besloot – uit angst deze primeur te verliezen – om het artikel alvast aan te kondigen in een paginagrote advertentie in de *NYT* en de *Washington Post* op 14 februari (Valentijnsdag) 1967. De advertentie beloofde een ‘case study in corruption of youthful idealism’ waarin aangetoond zou worden dat de CIA studenten gebruikte om te spioneren en particuliere stichtingen misbruikte als doorgeefluiken voor geheime fondsen.³⁶ Beide dagbladen hadden op dezelfde dag op de voorpagina een eigen verhaal over de zaak. Twee dagen later, op 16 februari kwam het degelijke dagblad *Christian Science Monitor* met de primeur dat het State Department bevestigde dat de CIA meer dan tien jaar lang de National Student Association, waar ruim vierhonderd universiteiten in vertegenwoordigd waren, had gefinancierd.³⁷ De *Washington Post* volgde onder andere met een reeks uiterst kritische artikelen van de bekende journalist Walter Lippmann, die uitgebreid inging op de ‘totalitaire’ CIA-methodes. De *NYT* concentreerde zich op openbaarmaking van nieuwe gevallen van geheime CIA-operaties en publiceerde vernietigende hoofdredactionele commentaren waarin de CIA-financiering veroordeeld werd. ‘The health of a democratic society depends on the certainty that its free institutions (...) are truly free,’ konden de *NYT*-lezers op 20 februari onder het kopje ‘Subversion by CIA’ lezen. De inlichtingendienst werd ervan beschuldigd dat de integriteit van duizenden mensen aan diggelen lag nu ze, weliswaar onwetend, gediend hadden als geheim agent.³⁸ En een week later was het voor de krant duidelijk dat de regering gefaald had: ‘(...) the controls – at least over this area – did not work.’³⁹

Het schandaal escaleerde verder in maart, toen *Ramparts’* uitgebreide ‘Special Report’ over de bemoeienissen van de CIA met de NSA verscheen in een oplage van 228.730. Zich baserend op informatie van Michael Wood en van de Amerikaanse belastingdienst beschreef journalist Sol Stern hierin op overtuigende wijze hoe de CIA vijftien jaar lang via een stelsel van ‘mantel’ stichtingen NSA’s internationale activiteiten financieel gesponsord had, waardoor het internationale beleid van de NSA in feite door de CIA gecontroleerd werd.⁴⁰ Tussen 1962 en 1965 ging het hierbij om een totaalbedrag van ruim een kwart miljoen dollar, dat grotendeels via de Independence Foundation van de CIA naar de NSA was doorgesluisd.⁴¹ Dit geld was onder andere gebruikt voor de training en de onkosten van NSA-delegaties die participeerden in de International Student

Conference (isc) waar ze geacht werden een matigende en vooral anti-communistische invloed uit te oefenen. NSA-afgevaardigden brachten na afloop van isc-bijeenkomsten direct rapport uit over buitenlandse studentenleiders zodat de CIA een goede indruk kreeg van de opvattingen van toekomstige politieke leiders in belangrijke regio's, in het bijzonder ontwikkelingslanden.⁴²

Het *Ramparts* verhaal is onthutsend, niet alleen over de kwestie zelf maar ook vanwege de pogingen die er vanuit de NSA gedaan waren om *Ramparts* van publicatie af te houden. Bovendien maakte Sol Stern duidelijk dat de betrokkenen, zichzelf liberal noemende NSA-bestuurders, zich blijkbaar niet realiseerden dat een onafhankelijke organisatie als de NSA zich op één lijn stelde met studentenorganisaties in communistische landen toen ze zich liet sponsoren en controleren door deze overheidsdienst. In een epiloog benadrukte 'klokkenluider' Michael Wood dit nog eens:

'For years the United States National Student Association has stood for "a free university in a free society". Its resolutions on academic, political and social freedoms are clear. Its constitutional commitment to free and open democracy is of long standing. Its defense of civil liberties has been staunch and consistent. Yet because of NSA's relationship to the CIA, its leaders have for 15 years undermined those principles.'⁴³

Woods anticeerde hiermee op de storm van reacties die de CIA-onthullingen tweegbracht bij het goed opgeleide deel van het Amerikaanse publiek. Niet alleen opereerde een onderdeel van de Amerikaanse overheid op eenzelfde manier als in communistische landen gebeurde, maar bovendien bleken onafhankelijke organisaties hun principes opzij gezet te hebben in ruil voor fondsen die hun voortzetting veiligstelden en die hun bestaan heel wat comfortabeler gemaakt hadden. Begin mei bereikte het schandaal zijn hoogtepunt toen de *NYT* berichtte dat Tom Braden, het voormalige hoofd van de CIA's International Organization Division, uit de school geklapt had. Behalve dat Braden verklaarde dat hij eigenhandig \$ 50.000 aan de leiding van de American Federation of Labor gegeven had, betrok hij ook expliciet het CCF en *Encounter* weer in het schandaal:

'The C.I.A. "placed" an agent in the Congress for Cultural Freedom, an organization of leading European and American intellectuals, and saw "another agent" become an editor of *Encounter*, a London-based intellectual monthly once supported by the Congress. These "agents" suggested programs and projects to the C.I.A. and arranged for agency subsidies that were channeled through real or dummy foundations, according to Mr. Braden.'⁴⁴

In de *Saturday Evening Post* van 20 mei was Bradens eigen artikel – dat hij naar eigen schrijven uit verontwaardiging over de commentaren van mensen als

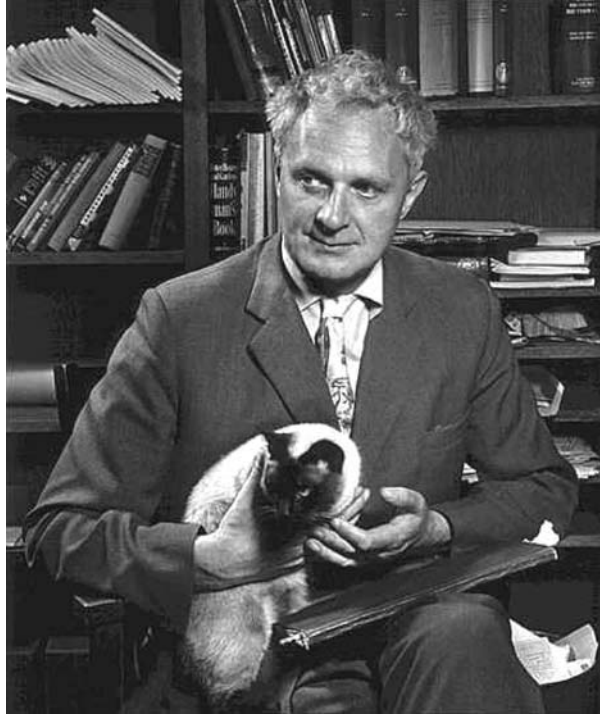
Walter Lippmann geschreven had – onder de veelzeggende kop ‘I’m glad the CIA is “immoral”’ te lezen. Hijzelf had begin jaren vijftig aan de wieg gestaan van deze financiële constructie, als reactie op de ‘immensely powerful’ wapens van de Sovjet-Unie in de vorm van zeven grote en succesvolle internationale communistische mantelorganisaties. In detail beschreef Braden de ontwikkeling en werkwijze van zijn International Organization Division. Organisaties als het CCF die vochten in de culturele frontlinies van de Koude Oorlog hadden altijd behoefte aan geld: “The agents (...) could also suggest ways and means to solve the inevitable budgetary problems. Why not see if the needed money could be obtained from “American foundations”?”⁴⁵ Braden stond in 1967 nog steeds achter deze strategie: het doel heiligde de middelen.

Voor al voor de NSA en het CCF waren de onthullingen van *Ramparts* en Braden fataal. De kwestie bracht blijvende schade toe aan de reputatie van de NSA, ook al werd de naam van de studentenbond veranderd in United States Student Association. Na de stopzetting van CIA-ondersteuning in augustus 1967 raakte de organisatie bovendien in ernstige financiële moeilijkheden.⁴⁶ Voor de CCF en *Encounter* bleek de immateriële schade het grootst. *Encounter*-redacteur Stephen Spender die jarenlang aan het lijntje was gehouden over de financiering van het tijdschrift, nam verontwaardigd ontslag, evenals ad interim redacteur Frank Kermodé.⁴⁷ Melvin Lasky bleef aan, ondanks dringende adviezen van collega’s en vrienden en reageerde in de *NYT*: ‘Lasky said formally for the first time that C.I.A. funds had reached the magazine. But he said he had not known this at the time.’⁴⁸ Ook de voorzitter van het CCF-bestuur, Mino Masani, bevestigde in de *NYT* dat het CCF geld van de CIA had ontvangen, maar hij voegde eraan toe dat er in januari 1966 een einde was gekomen aan de ondersteuning na verdenkingen over de herkomst van de gelden. Vanaf eind 1966 kreeg de CCF zes jaar lang jaarlijks één miljoen dollar subsidie van de Ford Foundation. Ook Masani ontkende dat het CCF-beleid beïnvloed was geweest door de CIA.⁴⁹ CCF-directeur Michael Josselson weigerde in de pers te reageren. Hij wilde eerst de uitkomst van de bijeenkomst van het algemeen bestuur op 13 mei afwachten. Tijdens deze bijeenkomst gaf Josselson toe dat hij gedurende twintig jaar de CCF misleid had: hij had verborgen gehouden dat hij een CIA-agent was en dat het CCF onderdeel uitmaakte van een geheime CIA-operatie. Alleen secretaris John Hunt wist ervan. Josselson bood zijn ontslag aan. Een dag later, na een acht uur durend overleg, kwam het CCF-bestuur met een verklaring naar buiten waarin het zijn diepe spijt betuigde over de CIA-gelden. Bovendien betreurde het bestuur ook dat Josselson het noodzakelijk gevonden had om deze gelden te accepteren zonder medeweten van zijn collega’s in het Congres.⁵⁰ Een commissie zou voorbereidingen treffen voor nieuwe statuten en veranderingen in de organisatie. Josselson was bereid om tot september een en ander in goede banen te leiden. Talloze andere prominente CCF-medewerkers zoals de Franse filosoof Raymond Aron en secretaris John Hunt, die beschuldigd werden van ‘moral weakness’, keerden de organisatie de rug toe.⁵¹ Het werd al snel duidelijk

dat de reputatie van de organisatie (en de vele intellectuelen die erbij betrokken waren) fundamenteel geschaad was door deze affaire en dat de activiteiten van het Congres beter onder een nieuwe vlag voortgezet konden worden, de International Association for Cultural Freedom. Deze IACF leidde nog jaren een bestaan in de marge, zonder ooit dezelfde statuur als zijn voorganger CCF te bereiken. In januari 1979 werd ook deze organisatie opgeheven bij gebrek aan elan en doelen en vooral aan belangstelling van intellectuelen.⁵²

Ook de Amerikaanse intellectuelen die nauw bij de activiteiten van het CCF betrokken waren, kwamen zwaar onder vuur te liggen. Waren ze naïef of hypocriet geweest? Gezien de jarenlange geruchten over CIA-betrokkenheid werd het voor de critici steeds onwaarschijnlijker dat nauw betrokkenen bij het CCF zoals Dwight Macdonald, Hannah Arendt, Mary McCarthy en Daniel Bell

van niets geweten hadden zoals ze zelf bij hoog en bij laag beweerden. Hun reputatie van morele integriteit werd er lange tijd door geschaad en daarmee ook hun status als intellectueel, politiek commentator of schrijver. Vooral uit de hoek van New Left critici kregen ze het zwaar te verduren. Voor de New Left was de CIA een 'evil empire' en het CCF een verachtelijke ondersteuning van een even verachtelijk 'Cold War liberalism.'⁵³ De publicatie in *Partisan Review*, het Amerikaanse huisorgaan van deze intellectuelen, van een 'Statement on the CIA' waarin de zeventien ondertekenaars op nogal pedante wijze hun afkeuring van de geheime CIA-financiering van culturele organisaties en tijdschriften kenbaar maakten, versterkte de hoon uit de New Left hoek alleen maar. Het linkse blad *Nation* publiceerde in september 1967 het vernietigende oordeel van New Left intellectueel Christopher Lasch, waarin hij een relatie legde tussen het anticommunistische liberalism van de CCF-intellectuelen en de CIA-financiering. En een jaar later zou Norman Mailer in zijn *The armies of the night* de CCF-intellectuelen omschrijven als 'cockroaches in a slum sink'.⁵⁴ Slechts een enkeling, zoals de historicus Arthur M. Schlesinger waagde het om de CIA-financiering van organisaties als de CCF te verdedigen: '(...) to provide some of these groups subsidies to help them do better what they were doing anyway.'⁵⁵

Stephen Spender, mede-hoofdredacteur van *Encounter* in 1953-1967.
Bron: © G. Paul Bishop

Een cosmetische hervorming

En hoe reageerde de regering op deze aanslag op haar geloofwaardigheid? Nog voordat het *Ramparts* CIA-NSA artikel in de publiciteit kwam, gingen er in Washington DC geruchten over die in het Congres de nodige beroering veroorzaakten, vooral bij congresleden die ook al in 1966 aangedrongen hadden op nader onderzoek naar ongeoorloofde CIA-activiteiten. Op de dag dat de *Ramparts*-advertentie in de *NYT* en *WP* verscheen, kreeg president Johnson van acht leden van het Congres het dringende verzoek om een diepgaand onderzoek in te stellen: ‘This disclosure leads us and many others here and abroad to believe that the CIA can be as much a threat to American as to foreign democratic institutions.’⁵⁶ Johnson stond zwaar onder druk van beide partijen in het Congres en probeerde in eerste instantie de schade voor zijn regering beperkt te houden door een verklaring uit te geven dat hij volstrekt onwetend was van de CIA-financiering van de NSA. Dit werd in de pers zo ongeloofwaardig gevonden dat een onderzoek onvermijdelijk werd; Johnson stelde daartoe een commissie in onder leiding van de onderminister van buitenlandse zaken Nicholas Katzenbach, en met onder anderen CIA-directeur Richard Helms (!) als lid. De president weigerde in te gaan op het aandringen van senator Mike Mansfield om ook een paar congresleden in de commissie op te nemen – uitbreiding zou het onderzoek alleen maar vertragen.⁵⁷ Dit Katzenbach-Committee bracht al zes weken later, op 29 maart haar eindrapport naar buiten. De conclusie was duidelijk: geen enkele federale dienst mocht in het geheim, direct of indirect financiële ondersteuning bieden aan welke Amerikaanse onderwijsinstelling of particuliere organisatie dan ook. Johnson nam deze uitspraak over als officieel regeringsbeleid en stelde 31 december 1967 als deadline voor het beëindigen van alle bestaande geheime financieringsregelingen. Hij maakte er echter nooit een ‘executive order’ van waardoor er geen controle op de uitvoering van dit beleid plaatsvond en het Katzenbach-rapport in feite een cosmetische kortetermijnoplossing voor een acuut politiek probleem was.⁵⁸ Johnson zorgde er met deze aanpak voor dat er geen steun meer was te vinden voor een nader onderzoek door het Congres. In 1971 zou blijken dat de CIA via omwegen zijn financiering van een aantal particuliere organisaties had gecontinueerd, met goedkeuring van het ministerie van Buitenlandse Zaken.⁵⁹

De CIA continueerde ook een geheime operatie die in 1966 opgezet was als gevolg van de *Ramparts*-onthullingen over de CIA-bemoeienissen met Michigan State University. De dienst was toen een uitgebreid onderzoek gestart naar de medewerkers van het tijdschrift en eventuele buitenlandse financieringsbronnen, in de hoop daarmee het blad zwart te kunnen maken. Dit onderzoek breidde zich al snel uit naar andere undergroundbladen en resulteerde in augustus 1967 in operatie *MHCHAOS* die bedoeld was om vermeende communistische connecties van ruim vijfhonderd bladen die zich tegen de Vietnamoorlog hadden gekeerd, te ontdekken. In het kader van operatie *MHCHAOS*

Directeur Richard Helms en president Lyndon B. Johnson in overleg, april 1965.
Bron: DNA Magazine, Italia

werden duizenden medewerkers bespioneerd, vaak in samenwerking met de FBI die voor dit doel de geheime operatie COINTELPRO had opgezet. MHCHAOS werd ontmaskerd in de reeks van CIA-schandalen die begon met de onthulling van de CIA-betrokkenheid bij de befaamde inbraak in het Watergate-gebouw op 17 juni 1972.

Tot slot

Voor de ontwikkeling van dit CIA-schandaal was de omslag in politiek klimaat en journalistieke cultuur die zich in de tweede helft van de jaren zestig voltrok, cruciaal. De eerste berichten in 1964 en 1966 over geheime CIA-financieringen baarden weliswaar opzien maar leidden niet tot een schandaal. Een politiek klimaat dat nog niet gepolariseerd was, een publiek dat nog vertrouwen had in de overheid en een gevestigde pers met weinig kritische inslag waren daar de verklaring voor. Een nieuwe generatie van onderzoeksjournalisten in combinatie met de opkomst van de undergroundpers en de snelle en radicale ontwikkeling van het verzet tegen de Vietnamoorlog en de daarmee gepaard gaande politieke radicalisering vormden de katalysatoren voor een radicaal andere benadering van de overheid door pers en publiek. De publicaties van het undergroundblad *Ramparts* over oneigenlijke CIA-activiteiten speelden in dit proces een cruciale rol. *Ramparts'* onthullingen zetten de gevestigde journalistiek aan tot eigen onderzoek naar CIA-praktijken waardoor de affaire mede door het wijzigende politieke klimaat tot een nationaal schandaal kon uitgroeien. Deze ontwikkeling had zonder meer ook te maken met de organisatie die begin 1967 centraal

Logo van de Central Intelligence Agency

stond in de onthullingen, de NSA met als achterban honderdduizenden studenten die zich in toenemende mate verzetten tegen het Vietnambeleid van de regering-Johnson. Voor deze groep en de daarmee verbonden New Left intelligentsia was de onthulling van de CIA-financieringen een extra argument in hun strijd tegen het regeringsbeleid. Lull en Hineman's stelling dat een schandaal niet alleen door de media gemaakt wordt maar ook door het publiek, gaat in dit geval dan ook zeker op.⁶⁰

Leden van het Congres en het publiek lijken het CIA-schandaal meer als een incidentele misstap van deze overheidsdienst geïnterpreteerd te hebben. Zij namen genoegen met Johnsons reactie om een beperkte onderzoekscommissie in te stellen en vertrouwden erop dat het advies van deze Katzenbach-commissie opgevolgd zou worden. Jaren later, bij de bekendwording van de rol van de CIA in het Watergate-schandaal, zou blijken dat dit vertrouwen op zijn minst naïef geweest was.

Veel drastischer waren de consequenties van dit schandaal voor een aantal organisaties en personen die CIA-gelden hadden aangenomen ten behoeve van hun activiteiten. Hun reputatie van integriteit en geloofwaardigheid werd ernstig geschaad terwijl voor organisaties zoals de NSA en het CCF dit schandaal het einde van hun bestaan inluidde. In de polarisatie tussen gematigde liberal intellectuelen en de New Left intelligentsia was de affaire een cruciaal moment – voor het eerst had de New Left een concrete stok gevonden om de CCF-intellectuelen mee te slaan. De morele en intellectuele autoriteit van de gematigde liberals lag daarmee aan diggelen.

Noten

1 *New York Times* (NYT), international edition, 17 februari 1967, p. 12. Vanwege beschikbaarheidsprikelen is voor deze bijdrage de internationale editie van de NYT geraadpleegd. Meestal verschenen artikelen in de internationale editie een dag later dan in de Amerikaanse editie, of, zoals in dit geval, na het weekend.

2 D.L. Protes, *The journalism of outrage. Investigative reporting and agenda building in America*, New York en Londen 1991, p. 42-47.

3 W. Lance Bennett & W. Serrin, 'The watchdog role', in: G. Overholser & K.H. Jamieson (ed.), *The Press*, Oxford en New York 2005, p. 169-188, aldaar p. 169.

4 Geciteerd in Bennet & Serrin, 'Watchdog role', p. 172.

5 Bennett & Serrin, 'Watchdog role', p. 170.

6 J. Lull & S. Hinerman, 'The search for scandal', in: J. Lull & S. Hinerman (ed.), *Media scandals*, Cambridge 1997, p. 1-33, aldaar p. 16.

7 F. Stonor Saunders, *Who paid the piper? The CIA and the cultural Cold War*, London 1999, p. 354.

8 'Editorial', *The Nation*, 14 september 1964, geciteerd in Saunders, *Who paid the piper?*, p. 355.

9 A. Mackenzie, *Secrets. The CIA's war at home*, Berkeley 1997, p. 11.

10 'Manifesto of intellectual liberty', voorgedragen tijdens de slotbijeenkomst van het Congres. Geciteerd in: T. de Vries, *Complexe consensus. Amerikaanse en Nederlandse intellectuelen in debat over politiek en cultuur 1945-1960*, Hilversum 1996, p. 122.

11 Als een van de weinige West-Europese landen had Nederland geen CCF-afdeling. Zie: T. de Vries, 'The absent Dutch: Dutch intellectuals and the Congress for Cultural Freedom', in: G. Scott-Smith & H. Krabbendam (red.), *The Cultural Cold War in Western Europe 1945-1960*, London 2003, p. 254-266.

12 Waaronder het Duitse *Der Monat* en het franstalige *Preuves*. De ondersteuning bestond eruit dat het CCF betaalde voor honderden abonnementen op deze bladen.

13 E.F. Fitzpatrick geciteerd in: R. Armao, 'The history of investigative reporting', in: M. Greenwald & J. Bernt (ed.), *The big chill. Investigative reporting in the current media environment*, Ames 2000, p. 35-49, aldaar p. 38.

14 M. Schudson & S. E. Tiftt, 'American journalism in historical perspective', in: G. Overholser & K. Hall Jamieson (ed.), *The press*, Oxford & New York 2005, p. 17-47, aldaar p. 27.

15 S. W. Elfenbein, *The New York Times. Macht und Mythos eines Mediums*, Frankfurt am Main 1996, p. 22.

16 Schudson & Tiftt, 'American journalism', p. 30; Elfenbein, *The New York Times*, p. 42. Uitgever van de *NYT* Arthur Hays Sulzberger was een goede bekende van CIA-directeur Allen Dulles. Elfenbein, *The New York Times*, p. 187.

17 Elfenbein, *The New York Times*, p. 25.

18 I. van den Broek, 'De persoonlijke politiek van New Journalism', *Tijdschrift voor Media-geschiedenis*, jg. 6 nr. 1, 2003, p. 108-123, aldaar p. 108.

19 A. Mackenzie, *Secrets. The CIA's war at home*, Berkeley 1997, p. 29. Mackenzie schatte de totale oplage van alle Amerikaanse undergroundbladen in 1967 op 7 miljoen exemplaren per maand. Universiteitskranten vielen hier niet onder.

20 Geciteerd in: 'Rampart's Magazine', http://www.sourceweb.org/index.php?title=Ramparts_Magazine (7/8/2007).

21 Ibidem.

22 Mackenzie, *Secrets*, p. 17.

23 Mackenzie, *Secrets*, p. 19.

24 Mackenzie, *Secrets*, p. 18.

25 'C.I.A.: a maker of policy or scapegoat?' *NYT*, int. ed., 26 april 1966, p. 1+6.

26 Ibidem, p. 6.

27 'Character of C.I.A. depends on Director', *NYT*, int. ed., 30 april 1966, p. 1+3.

28 Elfenbein, *The New York Times*, p. 187-188. Zie ook: C. Bernstein, 'The CIA and the media', *Rolling Stone*, 20 oktober 1977.

29 'How the C.I.A. ran a Conga War', *NYT* int. ed., 27 april 1966, p. 6.

30 'The C.I.A. spies on Soviet with satellites', *NYT* int. ed., 28 april 1966, p. 6.

31 Saunders, *Who paid*, p. 219. Van dit geld betaalde het CCF ook een groot deel van de *Encounter* kosten. CIA-financiering van *Encounter* zou tot juli 1964 geduurd hebben, maar Saunders beweert dat de nieuwe financiële regelingen evenzeer verbonden waren aan CCF – en dus CIA – als voorheen, alleen beter verborgen. Saunders, *Who paid*, p. 374-375.

32 Saunders, *Who paid*, p. 379.

33 Saunders, *Who paid*, p. 377-378.

34 J. B. Thompson, 'Scandal and social theory', in: Lull & Hinerman, *Media scandals*, p. 34-64, aldaar p. 53.

35 *Nation*, 16 mei 1967, p. 571-578, geciteerd in: V.R. Berghahn, *America and the intellectual Cold Wars in Europe. Shepard Stone between philanthropy, academy, and diplomacy*, Princeton & Oxford 2001, p. 244.

36 R. Jeffreys-Jones, *The CIA and American democracy*, New Haven & Londen 2003, p. 157.

37 Berghahn, *America*, p. 244.

38 'Subversion by C.I.A.', *NYT*, int. ed., 21 februari 1967, p. 4.

39 'The C.I.A. case. Controversy boils over its role', *NYT* int. ed., 27 februari 1967, p. 6.

- 40 In de v.s. zijn belastinggegevens van stichtingen openbaar toegankelijk via de Internal Revenue Service, de belastingdienst. Stern kon op deze manier de beweringen van Woods nagaan.
- 41 S. Stern, 'NSA and the CIA', *Ramparts*, jg. 5, nr. 9, maart 1967, p. 29-39, aldaar p. 31.
- 42 Ibidem, p. 35.
- 43 Ibidem, p. 38.
- 44 M. Frankel, 'Ex-Aide reports C.I.A. gave money to Union', *NYT* int. ed., 8 mei 1967, p. 1. Frankel beweert dat zijn bron voor dit verhaal een artikel van Braden is in 'the current issue of the *Saturday Evening Post*', aangevuld met een telefonisch interview, maar het artikel van Braden zou pas op 20 mei verschijnen. Blijkbaar heeft Frankel ruim van te voren inzage in dit artikel gehad.
- 45 T.W. Braden, 'I'm glad the CIA is "immoral"', *Saturday Evening Post*, jg. 240, nr. 10, 20 mei 1967, p. 10-14, aldaar p. 12.
- 46 Overigens gold dat ook voor de NSA. Mackenzie, *Secrets*, p. 25.
- 47 Spender zou later, in 1972, mede-oprichter van het tijdschrift *Index on Censorship* worden.
- 48 *NYT* int. ed., 9 mei 1967, p. 2.
- 49 *NYT* int. ed., 9 mei 1967, p. 3.
- 50 Saunders, *Who paid*, p. 394; *NYT* int. ed., 15 mei 1967, p. 1.
- 51 Berghahn, *America*, p. 246.
- 52 Saunders, *Who paid*, p. 413.
- 53 P. Coleman, *The liberal conspiracy. The Congress for Cultural Freedom and the struggle for the mind of postwar Europe*, New York 1989, p. 230.
- 54 N. Mailer, *The armies of the night*, Londen 1968, p. 85.
- 55 Zoals geciteerd in: Coleman, *The liberal conspiracy*, p. 231.
- 56 Jeffreys-Jones, *The CIA*, p. 159.
- 57 Ibidem, p. 163.
- 58 Saunders, *Who paid*, p. 405; Jeffrey-Jones, *The CIA*, p. 163.
- 59 Het betrof hier in het bijzonder Radio Free Europe. Jeffrey-Jones, *The CIA*, p. 164.
- 60 Lull & Hinerman, 'The search for scandal', p. 16.